

O NEKIM PITANJIMA HRVATSKE POVIJESTI DO XIII ST.

Ljubo Karaman

I JUSU LI KRALJEVI TOMISLAV I DRŽISLAV IMALI UPRAVU
U GRADOVIMA BIZANTSKE DALMACIJE?

Kralj Tomislav je jedan od centralnih likova najstarije povijesti Hrvata. On je prvi poznati hrvatski kralj, njemu se pripisuje spajanje Dalmatinske i Panonske Hrvatske u jednu državu, on se suprotstavio najezdi Mađara preko Drave, potukao je moćnoga bugarskog cara Simeona koji je ugrozio i sam Bizant, o njegovo doba veže se vijest cara Konstantina Porfirogeneta o velikoj moći Hrvata na kopnu i moru prije nereda u Hrvatskoj sredinom X st. i njemu je, po složnom mišljenju historičara, po prvi put uspjelo dobiti romanske gradove bizantske teme Dalmacije pod svoju upravu. *Tako je Tomislav bar povremeno oživotvorio težnje hrvatskih vladara da imaju pod svojom upravom bogate i kulturne gradove s romanskim življem.* Ovo posljednje uslijedilo je tako da je Bizant, koji je g. 925. prepustio jurisdikciji rimskog pape dalmatinske biskupije, dao i upravu nad dalmatinskim gradovima svojem savezniku Tomislavu. Oslon za vjeru u ovo posljednje su uvodne riječi akata splitskog crkvenog sabora g. 925: tempore Johannis papae sanctissimi *consulatu* peragente in provincia Chroatorum et *Dalmatiarum* finibus Tamislao rege et Michaelae in suis finibus praesidente duce.

O prvom hrvatskom kralju su podaci izvorâ prilično oskudni. Između desetak sačuvanih natpisa u kamenu hrvatskih narodnih vladara nema Tomislava, a i pisani izvori škrto ga spominju (u naslovu papina pisma Tomislavu u aktima splitskog sabora i u mutnoj predaji u Ljetopisu popa Dukljanina). Uza sve to, prikaz Tomislavova lika i vremena po historičarima stoji u glavnim linijama na čvrstim, stvarnim osnovama.

Svakako je Tomislav prvi hrvatski kralj: u povelji g. 914, iz koje je Toma arhiđakon crpio podatak o splitskom nadbiskupu Ivanu, on se još navodi kao *Tamislavus dux* (knez), ali u aktima splitskog koncila iz g. 925. opetovano se naziva *Tamislavus rex* (kralj). Svakako su u njegovo doba spojene u jednu državu Dalmatinska Hrvatska i Panonska Hrvatska između Save i Drave, u kojoj se još potkraj IX st. spominje kao franački vazal knez Braslav. Od Tomislavova vremena nema više spomena panonskom knezu; a pop Dukljanin zna za nekoga kralja Tomislava koji je »mlad i kripak u rvanjah« odbio najezdu Mađara. Car Konstantin Porfirogenet jamči nam za poraz cara Simeona po Hrvatima oko 926. a priča i to, kako je moć Hrvatske poslije nutarnjih borba sredinom stoljeća spala na tanke grane, dok je ranije sve do vremena kralja Krešimira, koji je zasjeo na prijestolje malo poslije Tomislava, mogla na kopnu dići (*ἐκβάλλει*, izbacuje) vojsku od 60.000 konjanika i 100.000 pješaka i na moru naoružati 80 većih i 100 manjih brodova.

*

U knjizi »Vizantiska uprava u Dalmaciji«, Beograd 1957, pisanoj sa širokim poznavanjem izvora i literature o prilikama i upravi Bizanta u ranije doba srednjeg vijeka, J. Ferluga odlučno zabacuje dosadašnje mišljenje da je Tomislav imao pod svojom upravom gradove bizantske teme Dalmacije. On iznosi svakako više dobrih argumenata protiv interpretacije izraza *consulatu peragente* u tom smislu da bi Tomislav upravljao dalmatinskim gradovima kao bizantski prokonzul. Proizvoljno je, misli Ferluga, da se izraz »consulatu« čita i interpretira drugačije nego je pisan. To se činilo u pretpostavci da je izraz »consulatu« bez smisla, ako ga uzmemo doslovno. Međutim, Ferluga iznosi više primjera za upotrebu riječi *consul* u tadašnjim ispravama kao oznake onoga koji vlada nekim krajem, bez ikakve veze s funkcijom bizantskog prokonzula. On, osim toga, upozorava da se izraz *consulatu peragente* odnosi u konkretnom slučaju ne samo na gradove bizantske Dalmacije — *in finibus Dalmatiarum* — nego također na tadašnju Hrvatsku — *in provincia Chroatorum* — a Hrvatskom nije upravljao bizantski prokonzul. Nema, prema tome, dokaza za tvrdnju da Tomislav upravlja Dalmacijom, koju da mu je prepustio Bizant kao svom prokonzulu. Ostaje, međutim, izraz: »et in Dalmatiarum finibus«. Preko njega Ferluga olako prelazi zadovoljavajući se kratkom napomenom da »Dalmacija, u kojoj je Tomislav vladao, nije ona, koju su sačinjavali gradovi i ostrva i koju nazivamo carskom Dalmacijom, već Dalmacija u najširem smislu kakva je bila u poznorimsko doba, i to bez carskih gradova i ostrva«.

Tačno je da se u srednjem vijeku u izvorima ponekad krajevi i narodi navode nazivima koje su ti krajevi imali u vrijeme antike (Galija za Francusku, Panonija za ugarsku nizinu itd.). U više izvora se i u doba hrvatskih narodnih vladara spominju Hrvati kao Dalmatini a hrvatski krajevi kao Dalmatia, iako je u to doba Dalmacija bil službeni naziv bizantske teme romanskih gradova na našem primorju pa se romanski gradovi bizantske teme (Dalmatia, Dalmatini) vrlo često u izvorima tačno razlikuju od hrvatskih krajeva (Croatia, Sclavonia, Croatiae, Sclavi).¹ Ali u svim slučajevima, u kojima se hrvatski krajevi navode kao Dalmacija, oni se isključivo nazivaju tim, da tako rečem, literarnim nazivom.² U slučaju, pak, da primimo Ferluginu interpretaciju izraza: *et Dalmatiarum finibus*, imali bismo jednu suvišnu tautologiju, i ta bi s prethodnim tekstom spojena bila logičnije jednim *scilicet* negoli *et*. Ako pomno čitamo kontekst pasusa, dobivamo, osim toga, utisak da se u njemu ističe široko prostranstvo vlasti kralja Tomislava u usporedbi s onim kneza Mihajla, koji vlada samo *in suis finibus*. Značajno je i to da, iako je i knez Mihajlo vladao krajem koji se u vrijeme antike nazivao Dalmacijom, taj naziv dolazi samo kod Tomislava.

Ima još nešto što također nije nevažno. Davno je S. Ritig upozorio na to da splitske sinode pripadaju tipu tzv. srednjovjekovnih *concilia mixta*, u kojima uz crkvene predstavnike sudjeluju i predstavnici svjetovnih vlasti, iako

¹ U istim aktima splitskih sinoda, papa Ivan X upućuje 925 povodom sastanka sinode pismo svjetovnim i crkvenim vlastima i narodu *per Sclavoniam et Dalmatiam commorantibus* (Rački, Documenta str. 189).

² Usp. Rački, Documenta str. 322, 325, 328, 341, 417, 424, 461, 464, 474, 270, 278, 205.

u čisto crkvenim pitanjima imaju pravo glasa samo prvi.³ Nije dakle čudo da se u aktima splitskih sinoda spominju i predstavnici svjetovnih vlasti — kralj Tomislav i knez Mihajlo; o njima se govori u sinodalnim aktima, njima rimski papa upravlja pismo. Međutim, nigdje nema u tim aktima spomena posebnom predstavniku Bizanta; ne spominje se ni car ni njegov namjesnik, strateg dalmatinske teme u Zadru; iako je velika većina na koncilu prisutnih biskupa iz gradova bizantske teme (sedam: Krk, Osor, Rab, Zadar, Split, Dubrovnik, Kotor) a samo po jedan biskup iz teritorija Hrvatske (Nin) odnosno Zahumlja (Ston). To, svakako, čini vjerojatnim pretpostavku da je kralj Tomislav u vrijeme sinode imao upravu u bizantskim dalmatinskim gradovima, iako ne znamo kako je do toga došlo.

Davno sam upozorio na to da je odlukom cara Vasilija I (867—886), da dalmatinski gradovi plaćaju hrvatskim vladarima onih 710 zlatnih novaca koje su dotada plaćali carskom strategu u Zadru, u stvari moralo biti likvidirano izravno upravljanje dalmatinskih gradova preko stratega poslanog iz Carigrada, iako je bizantski suverenitet u načelu ostao netaknut i bio izražen u plaćanju male svote, koju su gradovi davali i dalje onome koji je vršio funkciju dalmatinskog stratega⁴. Ferluga je izračunao da je ta »malenkost« mogla iznositi 10 zlatnih novaca, koja nije mogla dostajati za uzdržavanje potrebnoga činovničkog aparata, pogotovu u zapadnom kraju carstva gdje su upravu plaćali sami podanici a ne državni fisk. Bizant je poslije odluke Vasilija I zaštićivao svoje interese na istočnoj obali Jadrana držanjem flote u tom moru i bar povremenom funkcijom stratega, koju su imali zadarski gradski priori a ponekad i hrvatski kraljevi (Tomislav, Držislav).

Ferluga, naprotiv, misli da je Bizant slao svog stratega izravno iz Carigrada i poslije odluke Vasilija I, sve do potkraj X st. kada se 986. u Zadru spominje Madije kao »prior grada i prokonzul Dalmacije«. On osniva svoje mišljenje u prvom redu na činjenici da zvanični spiskovi stratega spominju i u X st. stratega Dalmacije, iako na samom kraju spiska, što je vrlo značajno. Ali to ne mora značiti da je strateg bio slat iz Carigrada nego samo da ta funkcija i dalje postoji. A nije presudno ni spominjanje zadarskog priora-stratega tek 986, jer uopće nema spomena o nekom zadarskom prioru poslije Vasilijeve vremena osim 918, iz koje godine imamo oporuku priora Andrije koji se naziva samo priorom. U to doba, kako vidjesmo, imao je upravu dalmatinskih gradova vrlo vjerojatno kralj Tomislav.

Po mišljenju naših historičara, Bizant je za kralja Držislava, koji se spominje 970. i 975. a navodno je vladao do 995. ili 997, dao dalmatinske gradove pod upravu hrvatskoga kralja i to pod sličnim okolnostima kao i u vrijeme Tomislava tj. kao svom savezniku u borbi s makedonskim carem Samuilom. To se mišljenje osniva na pisanju arhidakona Tome da su kralj Držislav i njegovi nasljednici nazivani »kraljevima Dalmacije i Hrvatske«, da su primili kraljevske insignije od bizantskih careva i da su ih ovi nazivali svojim eparšima i patricijima. Ferluga zabacuje i tu Tominu vijest, za koju je Šišić mislio da joj ne može biti opravdana prigovora.

³ Usp. S. Ritig, Povijest i pravo slavenskog crkvenog bogoslužja s osobitim obzirom na Hrvatsku, Zagreb 1910, str. 138.

⁴ Usp. moj članak u Šišićevu Zborniku, Zagreb 1929.

Tomino je pisanje u cjelini svakako netačno. Izvori i spomenici protive se njegovoj tvrdnji da bi hrvatski vladari već od vremena Držislava nosili naslov kralja Dalmacije i Hrvatske i da su kraljevske insignije dobivali iz Carigrada. Tek od vremena Petra Krešimira hrvatski se vladari spominju kao kraljevi Hrvatske i Dalmacije. Nasljednike Držislava u borbi s Venecijom spominju mletački kroničari Ivan i Dandolo samo kao vladare Hrvata (Rački. Doc. 424, 425, 431); a i sam Toma spominje kralja Krešimira uz g. 1015, i to zacijelo prema dokumentu koji je imao u rukama, kao *rex Croatorum* (Toma, ed. Rački 42). Lik pak hrvatskoga kralja iz druge polovice XI st. u splitskoj krstionici pokazuje krunu i nošnju izrazito zapadnjačkog, franačkog a ne bizantiskog karaktera, što ne potvrđuje Tomino pisanje da su od Držislava dalje hrvatski kraljevi primali kraljevske insignije iz Carigrada.

Ipak Toma nije u cjelini izmislio svoju vijest, on je samo proizvoljno interpretirao dokumenat koji je imao pred sobom iz g. 970, a koji nije do nas došao. On ovu vijest donosi u poglavlju *Catalogus archiepiscoporum de quibus extat memoria*, koje donosi imena onih splitskih nadbiskupa o kojima je Toma našao spomena u izvorima (*Hos invenimus antiquiores fuisse antistites*). U tom, na žalost propalom, dokumentu zacijelo se Držislav, pored rex, nazivao *patritius* i *eparchus*. Naziv *patritius* svakako nema veće značenje jer se on davao kao dvorska titula i bez upravne funkcije, ali *eparchus* je bio u Bizantu naziv za upravitelja nekoga kraja.⁵ Ferluga piše da u X i XI st. ne nailazimo više ni na jednog namjesnika neke bizantske provincije koji nosi naziv eparha (89). Međutim, Bréhier, na kojega se Ferluga poziva, iznosi da je početkom XI st. eparh Carigrada bio jedan od glavnih ličnosti u carstvu.⁶

Poznato je, osim toga, da se u konzervativnom Bizantu ponekad prijašnji nazivi povlače do u kasnije doba. Zadarski priori, koji uz to imaju funkciju negdašnjih stratega dalmatinske teme, nazivaju se u ispravama ne samo strateg nego i prokonzul, što je zapravo bio naziv za upravitelje tih gradova u starini (Ferluga 44).

Zbog svih tih razloga mislim da ne možemo isključiti mogućnost da je, kao u vrijeme Tomislava, i Držislav na bilo koji način došao do uprave nad dalmatinskim gradovima.

Ako je to tačno, postavlja se pitanje kako to uskladiti s činjenicom da je 986. Maius prior Zadra i »proconsul Dalmatiarum«. Postoje dvije mogućnosti: Držislav je imao upravu nad dalmatinskim gradovima prije ili poslije 986. Mislim da je posljednje manje vjerojatno jer nema dokaza za obično mišljenje da je Držislav vladao gotovo do kraja stoljeća. Dva su datuma za njega sigurna: g. 970 kada ga Toma arciđakon nalazi spomenutog u ispravi, uz splitskog nadbiskupa Martina, i g. 975. kada ga pod kršćanskim imenom Stjepan spominje natpis na grobnici kraljice Jelene. 1000. g. međutim, vladaju Hrvatškom Držislavljeva djeca: raskralj Suronja daje te godine duždu Ptru Orseolu kao taoca sina Sjepana, koji je nosio djedovo ime. Dokumenti, koji oko

⁵ Vidi o tome F. Šišić, »Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara«, Zagreb 1925, str. 469, nota 11.

⁶ L. Bréhier, *Les institutions de l'empire byzantin*, Paris 1949, str. 191.

1000. spominju Držislava uz tadašnjeg izbjeglicu iz Bugarske s imenom Pincij jesu, kako je davno dokazano, falsifikati bez vrijednosti.⁷

Stavljanjem Držislava u doba prije 986. postaje jasniji razvoj kasnijih događaja i vojna dužda Petra Orseola, kojoj je prethodio napadaj hrvatskih vladara na dalmatinske gradove. Poslije uspješnoga vojnog pohoda kneza Trpimira oko 846. na gradove bizantske teme, koji vjerojatno nije bez veze s odlukom cara Vasilija da gradovi s dankom hrvatskim knezovima obezbijede sebi miran život, nema za stoljeće i pò spomena ikakvom napadaju na gradove s hrvatske strane. Tek tada kada je poslije Držislava, oko 986, uprava gradova od Bizanta ponovo predana zadarskom prioru, izmijeniše se prilike, i energični i vlastohlepni Držislavljevi sinovi Krešimir i Gojslav, koji su s hrvatskog prijestolja, nakon nekoliko godina vlade, izbacili Svetoslava, još za očeva života predodređenog prestolonasljednika, htjeli su, makar i silom, vratiti gradove pod svoju upravu kao u očevu vrijeme.

Kako se vidi, u još uvijek spornom pitanju da li je Suronja, koji je u Trogiru pristupio mletačkom duždu i dao mu mladog sina Stjepana za taoca, Držislavljev sin Krešimir ili Svetoslav, držim se mišljenja naših starijih historičara i Barade da je Suronja nadimak Svetoslava, a ne Šišićeve identifikacije Suronje s Krešimirom. Šišića je navela na identifikaciju Suronje s Krešimirom u prvomu redu činjenica da je Suronja dao duždu kao taoca vlastitog sina imenom Stjepan, a poznato je da je Krešimir imao sina Stjepana, kasnijega

⁷ Ima još jedan spomenik koji spominje Držislava, a to su dvije poznate ploče iz Kapitula kod Knina, danas u Muzeju hrvatskih starina u Splitu. Ploče sadrže podatke važne za događaje u Hrvatskoj i sporno pitanje, tko je bio Suronja iz poznate trogirске epizode u godini 1000, o čemu će još biti govora. Prva ploča ima natpisni tekst: CLU DUX HROATOR(um) IN TE(m)PUS D, a druga u nastavku tekst: IRZISCLU DUCE(m) MAGNU(m). Smisao natpisa je očit: sin Držislava s imenom, što završava na — *slav (clu)*, zacijelo najstariji sin Svetoslav određen za prijestolonasljednika (*dux Hroatorum*) dao je u vrijeme, kada je vladao njegov otac Držislav, podići neku crkvu ili namještaj u njoj, od kojega ploče potječu; Držislav se, začudo, ne naziva kralj (*rex*) već *magnus dux*.

Šišić bez ikakva razloga drži da te dvije ploče potječu od dvaju različitih objekata, jer da su pleteri na njima posve različiti (Genealoški prilozi o hrvatskoj dinastiji, poseban otisak iz »Vjesnika hrvatskog arheološkog društva«, n. s. XIII, 1913 i 1914 str. 86). Pleteri na pločama u stvari su samo ponešto različiti tj. varijante istoga osnovnog motiva. Ali to je irelevantno jer je poznato da su uresni motivi na pločama starohrvatskoga crkvenog namještaja obično različiti. Pleteri su svakako izrađeni na isti način, na vlas jednaki su epigrafski oblici natpisa, jednaka je debljina ploča, i, što je presudno, ploča koja počinje sa IRZISCLU, nužno pretpostavlja drugu, koja završava sa D.

Naziv *magnus dux* za Držislava mjesto *rex* različito se objašnjavao. Radić je pomišljao, da je *magnus dux* reminiscencija na tobožnji naziv hrvatskih vladara kao velikih župana prije negoli su bili uzvišeni na čast kraljeva (Starohrvatska prosvjeta II, 1896, 39). Barada vidi u tom nazivu prijevod grčkog naziva, koji je Bizant davao stranim vladarima, što nije vjerojatno jer u konkretnom slučaju tako naziva sam sebe Držislav, koji se kao *rex* spominje u Tominoj ispravi i na grobnici kraljice Jelene. Šišić, koji ne smatra da je natpis na objema pločama u vezi, misli da se na jednoj ploči Držislav spominje kao donator u vrijeme dok još nije bio zasjeo na prijestolje tj. bio *dux*; a riječ *magnus* da je možda uklesana iz počasti prema kraljevu sinu i prijestolonasljedniku (Gen. pril. 86). Ja pak nagađam da se Držislav na početku svoje vlade, dok nije digao Hrvatsku na prijašnju visinu poslije krize u sredini X st., privremeno zadovoljavao čednijim nazivom *magnus dux* (Živa starina, Zagreb 1943, 54).

kralja i oca kralja Petra Krešimira. Ali Barada je s pravom primijetio da su mogla biti dva Stjepana, sin Krešimira i sin Svetoslava Suronje. Vrlo je čest običaj da dva brata daju sinovima ime vlastitog oca a dječjeg djeda.

Za rješenje spora treba da imamo na umu tri činjenice: natpis na pločama iz Kapitula, koji jamči da je u vrijeme Držislava njegov najstariji sin bio određen za prijestolonasljednika; siguran slijed hrvatskih vladara Držislava, Svetoslava pa Krešimira i Gojslava prema ispravi Petra Krešimira iz 1066/7 (Rački, Doc. 62) i vijest o borbi između braće u mletačkoga kroničara Dandola (Rački, Doc. 428). Imamo li to na umu, posve je razumljivo da mletački kroničar Ivan za raskralja Suronju, negdašnjeg prijestolonasljednika i potom za nekoliko godina kralja zbačenog s prijestolja od mlađe braće Krešimira i Gojslava kaže da je *condam fraterno dolo deceptus regni amiserat diadema*.

Teže je, naprotiv, takvo pisanje spojiti s pretpostavkom da je Suronja sam Krešimir. Tačno je da se u ranom srednjem vijeku javlja ponekad skupna vlada braće pa je Krešimir mogao smatrati nepravdom što stariji brat nije s njime podijelio prijestolje. Ali je u to doba ipak prevladavalo već nasljedstvo po primogenituri pa u Hrvatskoj, od preko dvadesetak narodnih vladara, imamo samo jedan primjer skupne vlade braće (Krešimir i Gojslav poslije 1000); zbog toga je teško zamisliti da bi mletački kroničar okrstio »bratovljevom varkom« činjenicu da je najstariji sin i za očeva života predodređeni prijestolonasljednik zasjeo na prijestolje.

II UZ PROBLEM KRALJA SLAVCA I NERETLJANSKE KNEŽEVINE

1. Otkada je M. Barada u Vatikanskoj Biblioteci našao povelju, u kojoj se g. 1050. spominje Berigoj *iudex Marianorum*, čime je bilo ispravljeno Šišićevo mišljenje, da je neretljanski kraj već u vrijeme kralja Krešimira III u prvoj polovici XI st. ušao u sklop hrvatske države, i uz to iznio tvrdnju da kralj Slavac nije bio hrvatski kralj između Petra Krešimira i Zvonimira, kako se držalo od Lucićeva vremena, mnogo se je pisalo o Slavcu i o neretljanskom kraju u ranijem Srednjem vijeku.

U članku pod naslovom: »Problem Slavca i neretljanska krajina (kneževina)« posljednja taj problem opširno iznosi i ispituje N. Klaić (Zgodovinski časopis XIV, Ljubljana 1960, 96—136). Klaićeva se uglavnom slaže s mišljenjem Barade i V. Novaka, da Slavac nije hrvatski kralj oko 1074. već samostalan neretljanski vladar iz kraja XI st. kada je Petar Crni nakon teške bolesti navodno podigao samostan uz već ranije građenu crkvu posvećenu g. 1080;⁸

⁸ Klaićeva mi predbacuje da nisam dobro upoznao Novakovo mišljenje jer inače ne bih mogao tvrditi da se i Novak odlučno zalaže za to da Slavac nije hrvatski kralj između Petra Krešimira i Zvonimira već samostalni neretljanski vladar iz samoga kraja XI st. (str. 104). Istina je, da Novak na str. 43 svog djela »Supetarski kartular« jednom Slavca naziva hrvatski kralj, ali na str. 196 piše: »Slavac je očigledno bio neretljanski vladalac, onako isto kao što je to bio i rex et iudex Marianorum Berigoj«, i na str. 197: (Ljubomir tepčija došao je u svađu) »sa Slavcem, vladarem Neretljana. I to u vrijeme, u koje sada stavljamo vladanje kralja Slavca. Dakle poslije 1090. godine, u zadnje decenije XI stoljeća, a nikako ne oko 1079. godine.«

ona čini vjerojatnim da je kraj između Cetine i rječice Žrnovnice, u kojemu se nalaze zadužbina Petra Crnog i zemlje o sporu kojih presuđuje Slavac, izvorno bio neretljanski a ne hrvatski; ona priznaje da je ban Petar, koji se spominje uz Slavca i prisustvuje suđenju u sporu oko zemlje na kojoj Petar Crni diže samostan redovnicima, stvarno ban hrvatskog kralja, ali traži novo objašnjenje za tu činjenicu u prilog svoje teze o Slavcu; zabacuje, nadalje, moje mišljenje da spomen Jakova kao *morsticus*-a odnosno kao *dux*-a *Marianorum* u više navrata na hrvatskom dvoru dokazuje da je neretljanski kraj ušao u drugoj polovici XI stoljeća u sklop hrvatske države jer da su dokumenti u kojima se Jakov spominje uz kraljeve Zvonimira i Stjepana sami falsifikati i napokon produžuje samostalnost neretljanske kneževine do samog kraja XIII stoljeća.

Kako sva ta pitanja zadiru u važne probleme naše starije povijesti, to će mi biti dopušteno da se još jednom osvrnem na sporna pitanja u vezi s kraljem Slavcem.

2. Potvrdom mišljenja da je Slavac bio hrvatski kralj smatrala se okolnost da je on sudio u sporu oko zemlje koja se nalazi onkraj rijeke Cetine, a Cetina se smatrala granicom hrvatske države prema pisanju Konstantina Porfirogeneta. Međutim, Klaićeva iznosi argumente koji čine vjerojatnim da je neretljanski teritorij obuhvatao i kraj između Cetine i rječice Žrnovnice, koja utječe u more nešto zapadnije od Cetine; a baš na tom dijelu su zemlje o kojima Slavac sudi. Dio argumenata koje Klaićeva iznosi potvrđuju, doduše, samo to da je istočna granica splitske srednjovjekovne općine bila Žrnovnica; ali važna je i svakako tačna njezina primjedba da je Petar Crni u sporu oko zemlje, na kojoj je sagradio crkvu i samostan, zamolio da raspravi bude prisutan baš Jakov *dux Marianorum*.⁹

Listajući sveske Smičiklasova Codexa našao sam još dva podatka koja govore u prilog pretpostavke da je granica u poljičkom primorju bila na Žrnovnici a ne Cetini. Kralj Andrija prijeto 1220. kaznom Malduču, poglavici roda Kačića, ako ne odustane od plaćkanja na otocima i rijeci Žrnovnici; a 1210. daruje knezu Domaldu Cetinu i Trilj, pri čem se kao obalna granica darovanog teritorija spominje kraj od Vrulje do Žrnovnice (CD III 188 i 102)¹⁰

3. Za Slavca kao hrvatskog kralja otpada, prema tome, argument o teritorijalnoj pripadnosti kraja između Žrnovnice i Cetine, u kojem je posjed i samostan Petra Crnog, ali ostaje, barem kao indicij, više u prilog hrvatskoga kralja negoli neretljanskog vladara Slavčev naziv *rex*, a pogotovu okolnost da je uz Slavca opetovano *ban* Petar.

Prije negoli je vladar Neretljana ušao u sklop hrvatske države, on se stvarno naziva *iudex Marianorum*: tako naziva Družaka mletačka kronika 839. i tako sam sebe potpisuje Berigoj 1050. Poslije ulaska neretljanskoga kraja u sklop hrvatske države u vrijeme Petra Krešimira (vidi o tome niže) neretljan-

⁹ Nije pak presudno u spornom pitanju to što su Tugarani pozvali Petra Crnog pred Slavca na sud jer je po mojem mišljenju u Slavčevo doba neretljanski kraj već bio ušao u sklop hrvatske države, pa je prema tome Slavac bio nadležan da sudi o zemlji između Cetine i Žrnovnice, bez obzira da li je samo neretljanski vladar ili hrvatski kralj.

¹⁰ D. Švob je iznio mišljenje da je ova darovnica iz 1210. falsifikat (Komes Domald, Zagreb 1955, str. 12 ss); ali kontekst, u kojemu se Žrnovnica spominje, ostaje u prilog tome da je Žrnovnica a ne Cetina bila granica u poljičkom primorju.

ski poglavice Jakov i Rusin nazivaju se *iudex Marianorum* ili *iupanus morsticus*. Istina je da sastavljač povelje naziva Berigoja *rex*; ali bitno je kako on sam sebe naziva (*iudex Marianorum*). I Trpimir, koji se u povelji iz 852. i na natpisu u Rižinicama naziva *dux*, jest hrvatski knez a ne kralj, iako ga Gottschalk jednom naziva *rex*. Svakako, izraz *Slavizo rex* jest, ako ne dokaz, onda svakako indicij više u prilog hrvatskoga negoli neretljanskog kralja.

Za Slavca kao hrvatskoga kralja najjače govori okolnost da se on višeput spominje uz hrvatskog bana Petra; a poznato je da je u Hrvatskoj postojala banska čast, dok nam ona kod Neretljana nije poznata. To uviđa i Klaićeva pa traži posebno, novo objašnjenje za prisustvo bana uz neretljanskoga kralja Slavca. Slavac je došao u okolicu Omiša zbog spora s Ljubomirom, vjerojatno poznatim tepčijom na dvoru hrvatskoga kralja Stjepana II. Malo je vjerojatno, ipak, da bi u tom sporu kralju samostalne države sudio potčinjeni dostojanstvenik susjedne države — kako Klaićeva nagađa. Istom prilikom ban Petar prisustvuje suđenju u sporu između Petra Crnog i Tugarana, iako — prema mišljenju Klaićeve — pri tom nema nikakve funkcije: i ovo je objašnjenje Klaićeve usiljeno, i u protimbi s tekstom »Supetarskog kartulara«, u kojem stoji da su spor *presudili* Slavac, ban Petar i župan Zaruba — *et ita nobis iudicaverunt* (V. Novak izvod br. 6).¹¹ A ne treba pribjeći malo vjerojatnim odnosno usiljenim interpretacijama kad i iz drugih dokumenata vidimo da je već u drugoj polovici XI st. neretljanski kraj ušao u sklop hrvatske države kao posebna upravna jedinica: o tome u narednom poglavlju.

4. U četiri povelje iz vremena Zvonimira i Stjepana II spominje se poglavica Neretljana Jakov *dux Marianorum* ili *morsticus* u krugu hrvatskog dvora i u funkciji velikodostojanstvenika hrvatskoga kraljevstva.¹²

Oko 1078, prilikom posvete katedrale hrvatskoga dvorskog biskupa na saboru održanom u Kninu, kralj Zvonimir daruje duvnama sv. Benedikta u Splitu zemlju Pusticu i određuje prisutnog Jakova *dux-a Marianorum* da uvede samostan u posjed darovane zemlje (Documenta 113). Oko tog vremena, 1078, na zboru kojemu uz kraljicu Jelenu, dvorske i državne dostojanstvenike prisustvuje i Jakov *morsticus*, daje Zvonimir splitskoj crkvi da vrši sva crkvena prava i pobire desetinu u župi Cetini (Documenta 117). God. 1089. kralj Stjepan II na saboru u Šibeniku potvrđuje splitskim duvnama darovnicu Pustice: između svjedoka kao prvi među svjetovnim dostojanstvenicima spominje se Jakov *morsticus* (Documenta 149). Na provincijalnom sinodu dalmatinsko-hrvatske crkve održanom otprilike u isto vrijeme u Splitu riješen je, pored ostalog, spor između opatice Sv. Marije u Zadru i njezine rođakinje a u prisustvu kralja Stjepana i Jakova *morsticus-a*, spomenutog odmah poslije kralja (Documenta 147 i Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 1925, 594).

¹¹ Kao *pratnja* kralja Slavca triput se u Supetarskom kartularu pored bana Petra spominje također župan Zaruba: Petar i Zaruba dolaze s kraljem u Omiš u vezi sa sporom Slavca i Ljubomira; pred kraljem Slavcem, banom Petrom i županom Zarubom iznose Tugarani na suđenju svoj spor s Petrom Crnim; pred Petrom i Zarubom Slavac potvrđuje darivanje svog brata Rusina neke zemlje u Trsteniku samostanu Petra Crnog.

¹² Na str. 106 kao da mi Klaićeva prigovara da ne pravim razlike između naslova »župan morski« i naslova »dux Marianorum«, iako na str. 132 i ona identificira oba naslova, koja se za istu osobu upotrebljavaju u istom izvoru.

U novije vrijeme izneseno je mišljenje — iako ono nije općenito prihvaćeno — da su sve ove četiri isprave falsifikati ili barem prerađeni dokumenti. Ja se, međutim, slažem s onim što je davno općenito pisao Rački, a to je: ako se i može dokazati da je predaja ove ili one česti isprave izopačena, odatle još ne slijedi da je i sva njezina sadržina izmišljena. I Šišić je pisao konkretno da je historijska eksploatacija dviju povelja o zemlji Pustici ostala netaknuta (o. c., 574).

I sama Klaićeva izričito se slaže sa spomenutim mišljenjem Račkoga i ističe da su spomenute četiri povelje nastale svakako po narudžbi barem triju faktora: dvora, nadbiskupije u Splitu i samostana Sv. Marije u Zadru, ali ipak zabacuje moje izvode iz tih povelja bez potanijeg obrazloženja zbog toga što se oni temelje na falsifikatima. Ja ostajem pri mišljenju da je teško shvatiti, zašto bi falsifikatori tih povelja, nastalih u različito doba i po narudžbi različitih faktora, u svoje falsifikate, sastavljene u svakom slučaju preuzimanjem podataka iz starih izvornih povelja¹³, bili opetovano i suglasno ubacili samostalnog vladara Neretljana u krug hrvatskoga dvora i funkciju veledostojanstvenika hrvatskoga kraljevstva, da to nisu crpli iz izvornih povelja.

I još nešto! Potvrdu mojeg mišljenja imamo i u jednom podatku Supetarskog kartulara, koji nije falsifikat; u njemu se spominje poglavica Neretljana pod nazivom *dux Marianorum* kao sudac okružen »svojim vojnicima« u sporu oko zemlje Petra Crnog i to u gradu Splitu u vrijeme kada je taj grad bio u vlasti kralja Hrvatske i Dalmacije Petra Kresimira. O vremenu pak ovog suđenja u narednom poglavlju.

5. Od presudne važnosti u sporu oko Slavca jest utvrditi vrijeme u koje pada suđenje kralja Slavca u sporu oko nekih zemalja u crkvi sv. Petra kod Omiša, tj. izvesti načisto pitanje da li se izgradnja stambenih zgrada za redovnike samostana Petra Crnog koja je izazvala spor između Tugarana i Petra Crnog i gore spomenuto suđenje kralja Slavca, zbila desetak godina poslije posvete crkve 1080, kako misle Barada, V. Novak i Klaićeva, ili su i crkva i samostan bili građeni prije 1080. Ovo posljednje držim tačnim po jasnom kazivanju sadržaja i stilizacije odnosnog pasusa u Supetarskom kartularu.

Svi se slažemo u tome da je Supetarski kartular zbornik dokumenata posebne vrste namijenjen svrsi da samostan brani i dokazuje svoja prava i da se sastoji iz mnogih prijepisa i izvoda različitih darovnica i bilježaka o darovanim stvarima. Razilazimo se pak u tome, što pristalice Slavca kao neretljanskog vladara u 90-tim godinama XI st. smatraju samo izvode u kartularu br. 2—5 (prema brojenju V. Novaka) iznošenjem podataka o zemljama darovanim crkvi prilikom njezine posvete 1080. a izvod br. 6 mnogo kasnijim zapisom iz vremena kada je krajem stoljeća bio samostan sagrađen. Ja, naprotiv, držim da je i izvod br. 6, u kojemu se Slavac spominje, dio jedne nerastavne cjeline s izvodima br. 2—5, u kojoj se iznose različite peripetije zemalja darovanih prilikom posvete crkve 1080. pa prema tome ono što se o njima iznosi zbilo se još prije te godine.

U izvodu br. 2. Petar Crni iznosi kako je od Pribistrija nabavio zemlju, u kojoj se nalazi crkva; u izvodu br. 3 riječ je o zemlji pokraj ove prve a

¹³ A da su sastavljači povelja u svakom slučaju crpli podatke iz izvornih povelja, vidimo po tome što u njima izneseni nazivi osoba i mjesta te općenite prilike odgovaraju vremenu njihova datuma.

kupljenoj od Zula; u izvodu br. 4 priča se, kako je Semijan, koga je Petar Crni kupio od Semijanovih neprijatelja, dao Petru Crnom, da se otkupi, zemlju koja je poviše crkve; a u 5. izvodu priča se, kako je Miroslav svojatao dio ovih od Petra Crnog nabavljenih zemalja, našto je Petar iznio spor pred Jakova dux-a Marianorum u Splitu, pa je tada došlo do pomirbe i do toga da je Petar od Miroslava još kupio neko brdašce (monticellum). U svim ovim izvodima spominju se zemlje, na kojima je građena i zemlje do kojih je građena crkva, ali nigdje nije govora o gradnji same crkve. Međutim, u 6. izvodu se priča, kako se Petar Crni, po isteku više godina a poslije teške bolesti, zavjetovao graditi crkvu i povući se u samostan; ali kada je počeo graditi zgrade za redovnike na brdašcu nabavljenom od Miroslava, ustadoše neki Tugarani svojatajući to brdašce za sebe. Spor je riješio sam kralj Slavac, koji se slučajno desio u tom kraju i dosudio zemlje Petru Crnom.

Izvod br. 6. nerastavno je vezan s predidućim tekstom, kojemu je na čelu g. 1080, ne samo po sadržaju to jest nastavkom pričanja peripetija zemalja darovanih pri posveti crkve, nego i po stilizaciji to jest po početnim riječima izvoda br. 6 »nam post«, što neposredno nadovezuju tekst prethodnog izvoda br. 5, te po opetovanoj upotrebi riječi »prefata«, »supranominata«, »nominatus Petrus« za stvari spomenute u izvodima br. 2 do 5, što bi sve pisar teško upotrijebio da je to zapisano tek po isteku desetak godina.

Najvažnije je, pak, pri sve tome to što Tugarani u svojatanju za sebe »brdašca« ustaju protiv Petra Crnog a ne protiv same crkve i što Slavac dosuđuje Petru Crnom a ne crkvi upravo one zemlje koje je Petar Crni 1080. darovao pri posveti crkve svojoj zadužbini (v. izvod br. 1, a *Saline usque ad vineam Tilsto Cosse*): očit znak da se Slavčevo suđenje zbilo u vrijeme prije 1080, dok su te zemlje bile još vlasništvo Petra Crnog.

To, kao i hrvatski ban u Slavčevoj pratnji, opravdavaju davno Lucićevo nagađanje. U prilog svome protivnom mišljenju, Klaićeva opaža da se izraz *post multorum annorum curricula* u izvodu br. 6 odnosi na neki poznati događaj, što je svakako tačno; ali taj događaj nije osnivanje crkve, poslije čega bi tobože prošlo više godina do odluke o gradnji samostana, nego se očito odnosi na neposredno pred tim izneseno suđenje Jakova dux-a Marianorum u Splitu (izvod 5). Ovo se suđenje mora, prema tome, datirati mnogo godina prije 1080, dakle još u vrijeme kralja Petra Krešimira.¹⁴

6. Barada je produžio samostalnost neretljanske krajine do kraja X st., a Klaićeva ide dalje i produžuje samostalnost Neretljanske kneževine sve do kraja XIII st., kada su u Omišu Kačići zamijenila hrvatska vlastela Bribirski knezovi iz roda Šubića. Kačići su bili svakako gorda, moćna i buntovna vlastela, a neretljanski je kraj imao poseban položaj i poslije nego je ušao u sklop hrvatske i kasnije ugarsko-hrvatske države. I Šišić priznaje da je knez Primoraca dux Marianorum »imao izvjesni izuzetni položaj spram vrhovnog gospodara hrvatskog kralja, spram hrvatskog bana i županijskih oblasti.« A

¹⁴ I S. Stanojević, Istoriski atlas, Beograd 1931 na karti 44—45; »Hrvatska oko 1070 godine«, proteže granice Hrvatske do ušća Neretve.

U članku u »Starohrvatskoj Prosvjeti« 7, 1960, I. Ostojić, donoseći i nove argumente, slaže se s mojim mišljenjem da je Slavac hrvatski kralj između Petra Krešimira i Zvonimira, koji je vladao također neretljanskim krajevima; također, s osnutkom samostana Petra Crnog još prije 1080.

V. Klaić piše da »Omišani i Kačići nijesu odavna pravo priznavali vlasti ugarsko-hrvatskih vladara niti ničiju drugu, već su živjeli pustopašno i slobodno.«¹⁵

Ali u većoj ili manjoj mjeri bila su gorda i ponekad buntovna hrvatska vlastela i sjeverno od Cetine. Omišani sklapaju ugovore mira i prijateljstva sa Splitom, štaviše i s Dubrovnikom i Mlecima; ali ugovore sa stranim zemljama sklapaju i vlastela sjeverno od Cetine (Krčki knezovi i Mleci, Bribirski knezovi s Mlecima i Apulijom). Omišani obijesno gusare usprkos zabrani od strane vladara; ali protiv vladara bune se i knez Domaldo i Šubići. Kačići se u dokumentima nazivlju *comites* a na našem jeziku *knezovi* (natpis kneza Miroslava u Omišu i *Nicola kenesius Alemyscii* 1167); ali jednako se tako nazivlju na latinskom i našem jeziku i vlastela onkraj Cetine.¹⁶

Klaićeva piše da su se Kačići najzad u drugoj polovici XII st. razvili u samostalnu dinastičku vlast. Više dokumenata iz XIII st. pokazuje, međutim, da su i u to vrijeme Kačići bili podanici ugarsko-hrvatskih kraljeva iz roda Arpadovića. Napominjem iz dokumenata u Smičiklasovu Codexu ove:

1. God. 1207. kralj Andrija II daje poveljom gotovo identičnog teksta prava i slobostine slobodnoga grada kraljevstva i gradu Splitu i Omišu.¹⁷ I u povelji izdanoj Omišu nalazio se običan pasus o slobodi građana da prema svojoj volji prime nekog od kraljeve pratnje, ako kralj dođe u njihov grad na krunidbu ili na rješavanje poslova kraljevstva itd.

2. Oko 1220. Andrija II prijeti poglavici roda Kačića Malduču da će ga lično sa svojim sinovima i snagom svog kraljevstva kazniti, ako se ne okani gusarenja i ne protjera iz svoga kraja patarene (usp. notu ¹⁶).

3. God. 1245. sklapaju Omišani ugovor mira i prijateljstva s Dubrovnikom i u ugovoru se, pored ostalog, govori o obavezi Omišana da pomognu svojem vladaru ugarskom kralju, ako ovaj napadne Dubrovnik i naredi Omišanima da pođu s njime (*si dominus noster rex Ungarie venerit super Ragusium et nobis preceperit ire secum*).¹⁸

4. God. 1258. kralj Bela IV potvrđuje omiškim plemićima (Kačićima) ista prava što ih uživaju drugi plemići njegova kraljevstva (*fideles nostros nobiles de Almisio recepimus in nostram gratiam sicut alios nobiles regni nostri*).

5. Oko 1271. su omiški gusari orobili nadbiskupa Tranija u Apuliji, našto je Apulija odredila odmazdu zaplijenom dobara Zadrana i drugih Dalmatinaca

¹⁵ Up. Šišić, Pov. Hrv., o. c., str. 539, i Vj. Klaić, Bribirski knezovi, Zagreb 1897, str. 49.

¹⁶ Oko 1220. kralj Andrija upravlja poruku Malduco *duci* Kachetorum. Ali *dux* nije uvijek samostalan vladar (kao kod Branimira i Mutimira) nego i dostojanstvenik koji upravlja određenim teritorijem uz nadređenog vladara (*dux Istriae, dux Marianorum*); a osim toga, Andrija se obraća Malduču u prvom redu kao nasljednom poglavaru roda Kačića. Najvažnije je, međutim, da kralj nalaže Malduču da iz svoga kraja protjera patarene, što može činiti samo vladar prema svom podaniku. Jednom, u dokumentu iz 1273, biskup Kefalonije Henrik naziva Stanoja i Saracena, očito od roda Kačića, *banus*, ali i ban nije u Hrvatskoj bio vladar već dostojanstvenik nadležan za određeni teritorij (v. C D II 187 i C D VI 49).

¹⁷ U povelji izdanoj Omišu izostavljen je samo uobičajeni pasus sličnih povelja, kojim kralj pridržava sebi pravo pobiranja dviju trećina lučkih daća iz vanjske trgovine; slobodno je nagađati da je to u vezi sa stvarnim prilikama to jest gusarenjem Omišana, koje nije omogućavalo normalnu trgovinu sa stranim lađama.

¹⁸ O tom pasusu vidi, što piše Vj. Klaić, Hrvatska plemena od XII do XVI stoljeća, Rad JAZU 130, Zagreb 1893.

podanika Venecije, pa je potom ukinula ovu naredbu kad je mletački konzul u Apuliji javio kralju Apulije da Omišani nisu podanici Venecije već neposredno potpadaju pod vlast kralja Ugarske.¹⁹

Ni u jednom dokumentu i izvoru nema podataka o tome kada su, kojom prilikom, kakvom vojnom ili diplomatskom akcijom Arpadovići poslije Kolomana protegli granice svoje države od Cetine do Neretve; a to svakako potvrđuje mišljenje da je neretljanski kraj još prije izumrća hrvatskih narodnih vladara bio ušao u sklop hrvatske države. U vezi s ovim napomenut ću još i titule hercega Andrije, sina kralja Bele III i brata kralja Emerika. Poslije smrti humskog kneza Miroslava oko 1198. provalio je herceg Andrija preko Neretve u Humsku zemlju i poslije toga se naziva hercegom Dalmacije, Hrvatske i Humske zemlje, dok se ranije nazivao samo hercegom Dalmacije i Hrvatske²⁰; očito se nameće zaključak da je neretljanski kraj obuhvaćen u nazivu Hrvatske. Ne smijemo zaboraviti da Toma arciđakon (ed. Rački, str. 41) piše da je kraljevina Dalmacije i Hrvatske obuhvaćala čitavi neretljanski kraj (*totam Maroniam*), što u najmanju ruku znači da se u Tomino vrijeme (XIII st.) neretljanski kraj sastavljao dijelom Hrvatske.

Z u s a m m e n f a s s u n g

I Im vorliegenden Aufsätze setzt sich der Verfasser dafür ein, dass die kroatischen Könige Tomislav und Držislav wenigstens zeitweise die Verwaltung in den byzantinischen Städten in ihren Händen hätten, und behandelt ausserdem strittige Details der Verhältnisse in Kroatien um die Wende des 10. zum 11. Jahrhunderte.

II Im Zusammenhänge mit dem Aufsätze von N. Klaić in *Zgodovinski časopis* 1960 über das Problem des Königs Slavac und des Fürstentums Neretva stellt der Verfasser folgendes fest:

1. Von den Argumenten zugunsten der These von Slavac als König von Kroatien entfällt der bisherige Hinweis auf die Tatsache, dass Slavac die Richtergewalt auf ursprünglich kroatischem und nicht narentanischem Gebiete ausübt, weil N. Klaić im erwähnten Aufsätze wahrscheinlich macht, dass das Gebiet zwischen dem Flusse Cetina und dem Flüsschen Žrnovnica, etwas westlich davon, ursprünglich zum Narentagebiet und nicht zu Kroatien gehörte. Verfasser (Karaman) macht auf noch zwei Dokumente aufmerksam, die beweisen, dass die Grenze des Narentagebiets bei Žrnovnica war (Cod. dipl. III 102 und 188).

2. Zugunsten des Slavac als kroatischen Königs bleibt jedoch entscheidend die Tatsache, dass sich in der Begleitung des Slavac der Banus Petar befindet (das Narentagebiet kennt keine Banuswürde). Die Hypothese der Verfasserin, dass der kroatische Banus als Richter im Streite zwischen dem unabhängigen narentanischen Könige und dem kroatischen Hofwürdenträger Ljubomir Tepčić auftritt, ist an sich un-

¹⁹ Vidi za brojeve 1—5 Cod. dipl. III 71 i 188, IV 268, V 105 i 584.

N. Klaić je iznijela mišljenje da je povelja Omišu iz 1207 (br. 1) falsifikat (*Zbornik instituta za historijske nauke u Zadru*, 1958, 79 ss); ali falsifikat je svakako sastavljen da se dobiju odnosno učine vjerodostojnim povlastice od strane arpadovskog vladara.

Izraz rex Ungarie upotrebljavaju i gradovi Šibenik, Trogir i Split, kada se u trećem deceniju XIV st. predaju u vlast Venecije, »ne dirnuvši time časti i prava gospodina kralja Ugarske« (usp. Vj. Klaić, *Brib. knezovi*, o. c., 128 i 145).

²⁰ Up. Cod. II passim i F. Šišić, *Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića* (1102—1301), Zagreb 1944, 161.

wahrscheinlich und die Erklärung der Anwesenheit des Banus bei dem Richterakt des Slavac als eine nur zufällige wird durch den Wortlaut des Dokumentes (et ita nobis iudicaverunt) widerlegt.

3. In vier Dokumenten wird Jacobus morsticus bzw. dux Marianorum im engeren Kreise des kroatischen Hofes in der Funktion eines Hofwürdenträgers erwähnt. Man hat zwar die Meinung ausgesprochen, dass die vier Dokumente gefälscht seien. Es ist aber schwer zu verstehen, warum die Hersteller der gefälschten Urkunden zu verschiedener Zeit und zugunsten verschiedener Faktoren (das Nonnenkloster in Zadar und Split, und die erzbischöfliche Kurie von Split) wiederholt und übereinstimmend den Jakob im Kreise des kroatischen Hofes in ihren Fälskaten erwähnt hätten, wenn sie diese Details nicht in älteren originalen Urkunden vorgefunden hätten. Jakob wird als dux Marianorum und als Richter in Split, das dem Könige von Kroatien und Dalmatien zurzeit unterstand, erwähnt auch im s. g. Supetarski kartular, dessen Originalität von niemandem bezweifelt wird.

4. König Slavac bestätigt im Streite zwischen Petar Crni und den Bewohnern von Tugari das Eigentum des ersten über dieselben Länder, die er schon bei der Stiftung im J. 1080. geschenkt hatte: das ist der beste Beweis dafür, dass der Richterakt von Slavac vor dem J. 1080 stattfand, nämlich zu einer Zeit als diese Länder noch im Besitze von Petar Crni waren.

5. Das Narentagebiet war kein selbstständiges Fürstentum bis zum Ende des XIII. Jahrhunderts. Die Kačić waren stolze und manchmal ungehorsame Feudalherren, sie werden lateinisch comites und kroatisch knezovi betitelt, schliessen Bündnisse mit auswärtigen Faktoren usw.; aber dasselbe treffen wir auch bei den kroatischen Geschlechtern nördlich des Cetinaflusses. Dass die Kačić im 12. und 13. Jahrhundert Untertanen der ungarisch-kroatischen Herrscher aus dem Arpadengeschlechte waren, ist aus mehreren Dokumenten klar ersichtlich (Cod. dipl. III 71 und 188, IV 268, V 105 und 584). Es ist weiterhin weder aus den Quellen noch aus den Urkunden bekannt, wann und mit welcher militärischen bzw. diplomatischen Aktion die Arpadenherrscher das Narentagebiet sich nach dem Untergange der kroatischen nationalen Dynastie zugeeignet hätten.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:
KONSTANTIN BASTAIĆ
OLEG MANDIĆ
JAKŠA PAVLIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:
JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB